

IQTISODIYOT VA MOLIYA VAZIRLIGI — 2024-YILDA O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI VA BUDJETI UCHUN XAVFLARINI KAMYTIRISH UCHUN CHORA TADBIRLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Qahramonova Xusnora

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Annotatsiya: Iqtisodiyot va moliya vazirligi 2024-yilgi budjet barqarorligiga ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan omillar va xavflarni sanab o‘tdi. Ular qatorida so‘mning qadrsizlanishi, oltin va mis narxining pasayishi, energiya tariflari oshirilmasligi, oziq-ovqat mahsulotlari jahon narxlarining oshishi va boshqalar bor.

Kalit so‘zlar: Iqtisodiy va budjet parametrlarining prognoz ko‘rsatkichlari, Jahon iqtisodiyoti o‘sish sur‘atlarining sekinlashishi, Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari xarajatlarining yalpi ichki mahsulotga nisbatan keskin o‘sishi, Global trendlar va tashqi omillar.

O‘zbekiston Iqtisodiyot va moliya vazirligi 2024–2026-yillarga mo‘ljallangan budjet xabarida makro-fiskal tavakkalchiliklar tahlili [taqdim etdi](#).

Makroiqtisodiy shoklar asosiy iqtisodiy va budjet parametrlarining prognoz ko‘rsatkichlariga salbiy ta’sir ko‘rsatib, davlat qarzi va budjet taqchilligining prognoz ko‘rsatkichlari oshishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun Hukumat tomonidan tashqi qarz jalb qilishni ehtiyotkorlik bilan boshqarish, ayniqsa, kapital loyihalar istiqbolligini kuchaytirish zarurligi qayd etilgan.

Shuningdek, budjet jarayoni ishtirokchilari uchun budjet mablag‘larini shakllantirish va sarflashda moliyaviy resurslardagi yo‘qotishlarni (fiskal risklar), davlat korxonalari va davlat-xususiy sherikligi tomonidan yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xatarlarni baholashni kuchaytirish lozim.

Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 16 yanvar kuni 2024 yilda makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash bo‘yicha ustuvor vazifalar muhokamasi yuzasidan videoselektor yig‘ilishi o‘tkazildi.

2023 yilda mamlakatimizda iqtisodiy o‘sish 6 foizni tashkil qildi. Jumladan, sanoat 6, xizmat ko‘rsatish 6,8, qurilish 6,4, qishloq xo‘jaligi 4,1 foiz o‘sgan.

Bu yil yalpi ichki mahsulot hajmini kamida 6 foizga ko‘paytirib, 100 milliard dollarga yetkazish maqsad qilingan. Yig‘ilishda shu boradagi vazifalar, zaruriy chora-tadbirlar muhokama qilindi. Davlatimiz rahbari buning uchun, avvalo, eng katta islohotchi bo‘lgan iqtisodiy kompleks xodimlari juda qattiq ishlashi kerakligini ta’kidladi.

Masalan, umumiy sanoat hajmi o‘sgani bilan, ishlab chiqarishda qo‘shilgan qiymat 40 foizdan oshmayapti. Bular asosan importga qaramlik, energiya iste’moli

yuqoriligi va ortiqcha xarajatlar ko'pligi sababli bo'lmoqda. Shu bois iqtisodiy kompleks rahbarlari va barcha davlat korxonalari uchun "2024 yil – tannarxni qisqartirish va samaradorlik yili" bo'lishi lozimligi ta'kidlandi. Xaridlar va logistikani maqbullashtirish, energiya resurslarini tejash va raqamlashtirish orqali qancha xarajetni kamaytirish mumkinligi tarmoqlar kesimida ko'rsatib o'tildi.

Joriy yilda yirik tarmoqlarda qo'shilgan qiymatni 45 foizdan oshirish, tannarxni 15 foizga kamaytirish, jami sanoatda 7 foiz o'sishni ta'minlash bo'yicha vazifalar belgilandi. Shu bilan birga, iqtisodiy kompleksdagi rahbarlar faoliyatini oylik, choraklik va yillik samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI) bilan bog'lash, o'rinbosarlar sonini ko'rib chiqish taklifi ilgari surildi. O'tgan yili ayrim davlat korxonalari tomonidan dividend va soliq to'lovlari bo'yicha byudjetga 8 trillion so'm tushum ta'minlanmagan. Sirdaryo va Jizzax viloyatlarida soliq tushumlari 20 foiz o'sgan bo'lsa, Xorazm, Buxoro va Qashqadaryoda bu ko'rsatkich 7 foizga ham yetmagan. Bunday holatlar hududiy soliq bo'limi boshliqlari va o'rinbosarlari, mahalladagi soliqchilarning ishi sustligini ko'rsatadi. Shu bois bu tizim qayta ko'rib chiqilib, yangi yo'nalishlar belgilandi.

Birinchi yo'nalish – 40 mingta byudjet tashkiloti bilan ishlash vazifasi tumanlardan Soliq qo'mitasida yangi tashkil qilinadigan Tumanlararo byudjet tashkilotlari inspeksiyasiga o'tkaziladi. Ushbu inspeksiya to'liq raqamlashgan bo'ladi va G'aznachilik elektron tizimiga integratsiya qilinadi.

Ikkinchi yo'nalish – Qo'mitada soliq qarzini undirish bo'yicha ham tumanlararo inspeksiya tashkil etiladi. Unga Majburiy ijro byurosida mavjud vakolatlar beriladi. Buning hisobiga, tumanlardagi qo'shimcha 200 nafar soliqchini mahallabay ishlashga o'tkazish imkoni bo'ladi.

Uchinchi yo'nalish – respublika soliq tushumining 50 foizini beradigan 80 ta eng yirik korxonalar va 35 ta tijorat banki bilan ishlaydigan alohida tizim bo'ladi. Buning uchun Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha inspeksiya tarkibida yangi tuzilma tashkil qilinib, Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan bevosita ishlaydi.

Iqtisodiyot va moliya vazirligiga soliqlar tushumini o'z vaqtida ta'minlash, korxonalar xarajati asossiz o'sishining oldini olish bo'yicha vazifalar qo'yildi. Bojxona sohasiga to'xtalinar ekan, o'tgan yili import bo'lgan tovarlarga salkam 60 trillion so'mlik imtiyoz qo'llangani, lekin ularning samaradorligi bo'yicha yetarli tahlil yo'qligi qayd etildi. Shu bois imtiyoz bilan kirgan tovarlarni birma-bir o'rganib chiqishga ko'rsatma berildi. Byudjet tushumi uchun yana katta zaxiralar bu – xususiyashtirish va yerlarni auksion orqali sotishdir. Lekin xususiyashtirish dasturiga kiritilgan 484 ta davlat aktivi savdoga chiqarilmay turibdi.

Masalan, savdoga qo'yilgan o'nlab don korxonalari sotilmasdan turibdi. Negaki ularning bahosini belgilashda kamchiliklar bor. Vazirlar Mahkamasiga bu boradagi qoloqliklarni bartaraf etib, joriy yilda 20 trillion so'm tushumni ta'minlaydigan yangi xususiyashtirish dasturini tayyorlash topshirildi. O'tgan yili yerlarni auksion

orqali sotishdan 1 trillion so‘m tushum bo‘lgan, 12 mingta yangi loyiha qo‘shilgan. Bunday imkoniyatlarni kengaytirish maqsadida yil yakuniga qadar 70 ta, kelgusi yili barcha tumanlarning master rejalarini ishlab chiqish vazifasi qo‘yildi. Bugungi kundagi eng dolzarb masala bu – yashirin iqtisodiyot. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdagi, xizmatlar, qurilish, sanoat sohalarida katta miqdordagi aylanma “soya”da qolmoqda. Davlatimiz rahbari yashirin iqtisodiyot adolatli raqobatga, halol tadbirkorlar faoliyatiga to‘siq bo‘layotganini aytib, qo‘shimcha choralarni ko‘rsatib o‘tdi. O‘tgan yili byudjetdan 1,2 trillion so‘mlik noqonuniy xarajat hamda 200 milliard so‘mlik kamomad va o‘g‘riliklarga yo‘l qo‘yilgani aniqlangan. Sog‘liqni saqlash, qishloq xo‘jaligi sohalaridagi dasturlarga ajratilgan mablag‘lar to‘liq ishlatilmagan. Shuningdek, aslida ishlamaydigan xodim yoki bajarilmagan ish uchun haq yozish, asossiz ssuda yoki mukofot pullari olish kabi holatlar ko‘paygan. Bu borada Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasi faoliyati qoniqarsiz ekani ko‘rsatib o‘tildi. Shu bois mazkur inspeksiya Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentiga o‘tkazilishi belgilandi. Bu yil byudjetda ko‘zda tutilgan 313 trillion so‘mlik xarajatni to‘g‘ri sarflanishini nazorat qilish vazifasi qo‘yildi. Inflyatsiyani kamaytirish masalasi ham dolzarb. Ko‘rilgan choralar natijasida o‘tgan yili inflyatsiya 9 foizdan oshmadi. Mahsulotlar inflyatsiyasini oziq-ovqatni ko‘paytirish orqali jilovlash mumkinligi ta’kidlanib, bu bo‘yicha qishloq xo‘jaligi vaziri va hokimlarga ko‘rsatmalar berildi. Umuman, joriy yilda ham inflyatsiyani 9 foizdan tushirish choralari muhokama qilindi. Bank tizimi barqarorligini ta’minlash, iqtisodiyotga kreditlar yo‘naltirish masalalariga ham to‘xtalib o‘tildi. Bozor mexanizmlari asosida kredit stavkalarini kamida 2-3 foizga tushirish bo‘yicha dastur ishlab chiqish vazifasi qo‘yildi. Yig‘ilishda aholi bandligini ta’minlash masalasiga alohida e’tibor qaratildi. Bu bo‘yicha yaqinda qabul qilingan dasturni samarali amalga oshirish muhimligi ta’kidlandi. Bandlik tizimiga kiruvchi kasbga tayyorlash muassasalari hamda tashqi mehnat migratsiyasidagi ishlar talab darajasida emasligi qayd etildi. Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligiga bu kabi kamchiliklarni bartaraf etib, aholini kasbga o‘qitish va ish o‘rinlari yaratish yuzasidan qo‘shimcha topshiriqlar berildi.

Xulosa qilib aytganda: Hozirda yashirin iqtisodiyot va iqtisodiy jinoyatchilikka qarshi kurashish bilan 14 ta idora tarqoq holda shug‘ullanmoqda. Bu ishlarni muvofiqlashtirish va kuchaytirish maqsadida Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti vakolatlari kengaytiriladi. Bu departament eng zamonaviy vositalar va yetuk mutaxassislar bilan ta’minlanib, uning huzurida ilmiy-tahliliy va o‘quv markazi ochiladi. Shu bilan birga, Bosh prokuraturada ham yashirin iqtisodiyot bo‘yicha alohida boshqarma va uning hududiy bo‘limlari tashkil qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Makroiqtisodiyot darslik TDIU 2022 y.
2. Akromov E.A. Korxonalarning moliyaviy holati tahlili. - T.: Moliya, 2010 y -223 b
3. Jiyanova N. Moliyaviy menejment. - T.: «IQTISODMOLIYA», 2009. - 108 b.
4. Malikov T.S. Moliya: xo‘jalik yurituvchi subyektlar moliyasi. 0 ‘quv qo‘llanma. — T.: «Iqtisod-moliya», 2010. - 276 b
5. Husanov G.N., Tursunxo‘djaev M.L. Moliyaviy menejment. 0 ‘quv qo‘llanma. - T.: «Voris nashriyot», 2006. -176 b.
6. Madaminova Z. «Moliyaviy menejment uslubiy ko‘rsatma». —T.: TIMI 2014.
7. Vaxobov A., Malikov —T.: - T.: Iqtisod - moliya. 2008 .
8. https://uza.uz/oz/posts/makroiqtisodiy-barqarorlik-va-iqtisodiy-rivojlanishni-taminlash-boyicha-ustuvor-vazifalar-muhokama-qilinishi_558134